

Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз

УДК: 94:327

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук,
Маріупольський державний
університет

Європейський Союз 1 липня 2013 р. поповнився новим 28-им членом. Так Хорватія стала другою країною колишньої Югославії, яка приєдналася до ЄС. Ця подія стала приводом для аналізу різних аспектів та етапів розширення Євросоюзу.

Отже, як відомо, 18 квітня 1951 р. було підписано договір між Францією, Західною Німеччиною, Італією, Нідерландами, Бельгією та Люксембургом про створення Євро-

пейського об'єднання вугілля та сталі, які також у 1957 р. підписали Римську угоду про заснування Європейського економічного співтовариства.

Посилення інтеграційних процесів у Західній Європі саме після Другої світової війни обумовлене низкою чинників. По-перше, Європа вдруге стала ареною найкривавішої битви, а отже, потрібно було розробити та вжити необхідних заходів з метою недопущення подібних масштабних конфліктів. По-друге, інфраструктура Європи зазнала значних руйнувань, фінансово-економічна галузь практично не функціонувала. Те, що Європа, яка мала колись колонії по всьому світові, виявилася відкинута на декілька рівнів розвитку, вважалося принизливим фактором, якого європейці намагалися якнайшвидше позбутися та повернути свій вплив на геополітичній арені світу. По-третє, на тлі США та СРСР, що

The article is devoted to the retrospective analysis of European Union expansion, this issue is quite actual nowadays taking into account that on the 1st of July of the current year Croatia is going to become the 28th member of European Union. The author believes that Croatia is not ready enough to become the member of EU that is why the author gives the evidences that it is more geopolitical expansion of EU than economical as it used to be in some cases in the history of European community. The author analyses all stages of EU expansion starting with the creation of European Coal and Steel Community and European Economic Community. It is estimated that the admission of some countries were not too easy, especially for Great Britain the admission of which was constantly vetoed by French President Charles de Gaulle. The admission of Portugal and Spain, as well as Greek was 100 percent geopolitical because these countries didn't correspond to all the demands and requirements of European Community. The same situation was with the countries of Central and Eastern Europe when they were admitted to EU in 2004 and 2007 that caused lots of economical, ideological and geopolitical problems taking into account that they conduct not pro-European, but pro-American foreign policy that irritates such countries as France and Germany. The author analyses the economical state of Croatia and presents the idea that it will bring many problems to European Union as it doesn't correspond to Copenhagen criteria.

Key words: European Union, expansion, integration, Croatia.

набирали впливовості у світі, Європа намагалася стати третьою силою.

Як не парадоксально, однак саме це можна вважати причиною об'єднавчих процесів у Європі, якщо розглядати їх через призму теорії єдності Ж.Б. Дюрозеля. На його погляд, існує три форми єдності Європи:

- єдність через єдину ідеологію (єдина християнська релігія);
- єдність через силу (Європа, підкорена Наполеоном і Гітлером);
- єдність за власною згодою (проект Сполучені Штати Європи).

Об'єднання вугілля та сталі виявилася типом єдності Європи за власною згодою [7, с. 23].

Тим часом США прагнули впливати на політико-економічні процеси на європейському просторі. Однак головним для

англійської та американської політики стало забезпечення участі Великої Британії в ЄЕС. Реалізація цих планів практично зняла з порядку денного питання про подальший розвиток політико-економічних аспектів «особливих відносин». Позицію США з цієї теми виклав президент Р. Ніксон: «Хоча я є прихильником більш тісних англо-американських відносин і навіть якихось короткострокових особливих угод між двома країнами, я хотів би сподіватися, що Англії вдасться домогтися більш тісних зв'язків із континентом. Я вже говорив раніше: «Місце Англії у Європі. Європі потрібна Англія, а Англії потрібна Європа» [4, с. 23].

Велика Британія 9 серпня 1961 р. подала заявку на вступ до ЄЕС – майже одночасно з Данією та

1957 р. Під час підписання Римської угоди про заснування Європейського економічного співтовариства

Ірландією. Проте Франція була проти прийняття першої. Головну роль тут відіграв президент де Голль, який підозрював, що Британія прагне дестабілізувати ЄЕС зсередини. Крім того, де Голль ображався на Британію та її традиційного партнера США за те, що вони нібито не давали Франції повноцінно діяти в НАТО (особисті образи де Голля навіть спричинили вихід французьких збройних сил з НАТО в 1966 р.).

Слід зазначити, що перший генеральний секретар Ради Європи П. Спаак свого часу заявив, що «будь-яка спроба об'єднання Європи може бути успішною тільки в тому разі, якщо в ній не буде брати участь Велика Британія» [3, с. 4]. По суті, він був правий, оскільки Велика Британія досі не приєдналася до євро та шенгенської зон, що свідчить про її бажання зберегти свою острівну незалежність.

Коли розпочалися переговори з Англією, виявилося, що між сторонами існують величезні розбіжності, особливо в питаннях сільськогосподарської політики. Зрештою, у 1963 р. де Голль вирішив накладити вето на переговори, призупинивши їх на тривалий час. Французьке вето похитнуло рівновагу всередині самої спільноти і стало каталізатором виявлення вже існуючих суперечностей між інтересами різних країн-членів. Воно навіть погіршило безконфліктні доти відносини між Німеччиною та Францією.

Щоб протидіяти Спільноті, Велика Британія створила Асоціацію вільної торгівлі, що згодом

припинила своє існування з причин неефективності.

У другій половині 60-х років у вищих колах звучала думка про створення Північноатлантичної зони вільної торгівлі, у яку спочатку ввійшли б США, Канада, Англія [2, с. 414], на противагу ЄЕС.

Велика Британія 10 травня 1967 р. вдруге подала заявку на членство в ЄЕС. Однак де Голль знову наклав вето, яке мотивував тим, що Британії слід поліпшити стан своєї економіки. Було зрозуміло, що Англія не стане членом ЄЕС, доки де Голль перебуватиме при владі.

Чим можна пояснити таку позицію де Голля, який саме в Англії розпочав організацію руху за вільну Францію під час Другої світової війни? Він був ображений за те, що Францію не запросили на Ялтинську та Потсдамську конференції, вважаючи, що світ можуть поділити СРСР, США та Велика Британія. Де Голль не соромився у своїх висловлюваннях і якось заявив

таке: «Наш одвічний ворог – це не Німеччина, а Велика Британія. Починаючи зі Столітньої війни і до Фашоди, вона не переставала виступати проти нас. Після цього вона ледве стримувалася, щоб не стикатися з нами. А як вона поводи́ла себе в міжвоєнний період?! Вона заборонила нам відреагувати на окупацію німцями демілітаризованої Рейнської області. Вона завадила нам перешкодити озброєнню Німеччини. Вона кинула нас у Дюнкерку. Вона, граючись, обстріляла наш флот у Мерс-ель-Кебіре. Вона зрадила нас у Сирії. Вона постійно блокується з Америкою. Вона хоче перешкодити нам добре вести справи в «Спільному ринку». Так, вона була нашим союзником у двох світових війнах, але ніколи не бажала нам добра» [1, с. 194]. Як не дивно, де Голль був у більш добрих відносинах із канцлерами Західної Німеччини, ніж прем'єрами Великої Британії, і відносини Франції та Німеччини в той період

характеризувалися більшою теплотою, ніж Франції та Великої Британії.

Оголошуючи друге вето, де Голль заявив, що членство Англії було б несумісним зі спробою перетворити Європу на «противагу величезної могутності США», зробити її незалежною від іноземної економічної, грошової та політичної системи [2, с. 194].

Наступну заявку Британія подала в 1969 р. після відставки де Голля. На початку 1972 р. питання про вступ Англії до ЄЕС було вирішено: 22 січня в Брюсселі англійський прем'єр-міністр Е. Хіт підписав договір про приєднання країни до «Спільного ринку». Одночасно було досягнуто угоди про вступ в ЄЕС Ірландії та Данії, що й було реалізовано 1 січня 1973 року.

Десятим членом Спільноти стала Греція, яка приєдналася до ЄЕС 1 січня 1981 року. Дорога до членства виявилася довгою. Країна була спустошена гітлерівською окупацією та чотирирічною грома-

дянською війною. Однак після реформ 1958 р. Греція подала заявку на членство, у чому було зацікавлене Співтовариство, оскільки це відкривало доступ до басейну Середземного моря. Тому 1961 р. в Афінах було підписано угоду про асоціацію.

Однак у 1967 р. в Греції стався переворот, унаслідок якого було встановлено диктатуру чорних полковників. Відносини з нею поліпшилися лише в 1974 р. після повалення режиму. Наступного року Греція знову подала заявку і з 1 січня 1981 р. стала членом Спільноти.

Падіння диктатури в Іспанії та Португалії також відкрило цим країнам двері до ЄЕС. Але переговори тривали дуже довго. Головна причина – величезна різниця між економічним розвитком обох країн-кандидатів і ЄЕС. Особливо побоювалися Франція й Італія, оскільки обидві країни могли стати серйозними конкурентами у виробництві традиційної для середземноморського регіону сільськогосподарської продукції, однак вони стали членами співтовариства 1 січня 1986 року.

Ці країни мали так звані перехідні строки, під час яких не могли повністю використовувати вигоди, надавані членством у ЄЕС (для Іспанії цей термін у сільському господарстві тривав 10 років, для Португалії – 5 років, 7-10 у рибальстві для обох країн і 7 – для вільного руху робочої сили).

Прийняття цих трьох країн стало важливою історичною подією. Це був своєрідний історичний прецедент, оскільки членами ЄЕС стали ті, хто був

помітно біднішим, ніж інші учасники Співтовариства.

Ідея поширення європейських політичних, соціальних і моральних цінностей у країнах, де донедавна панувала диктатура, виявилася сильнішою за побоювання про власний добробут.

На початку 1993 р., уже після створення Європейського Союзу, розпочалися переговори про вступ із чотирма наступними країнами: Австрією, Швецією, Фінляндією, Норвегією. У всіх країнах-кандидатах рішення про вступ до Союзу мало бути ухвалене на всенародному референдумі. Складніше за все було спрогнозувати результати референдуму в Норвегії, яка в 1972 р. вже подавала заявку, але її громадяни відмовилися від вступу. Тому тимчасові рамки щодо референдуму були такими, що мали ефект доміно. У Швеції та Фінляндії результати виявилися позитивними, але Норвегія, де головними противниками виступили робітники сільського господарства та рибалки, знову відмовилася від вступу.

Поява в 1995 р. трьох нових членів – Австрії, Швеції, Фінляндії – змінила політичну конфігурацію ЄС. Хоча ці країни за своїми економічними та

соціальними параметрами порівняно близькі до ядра Союзу, однак їх приєднання знову з усією гостротою виявило проблему збалансованості між поглибленням об'єднувачих процесів і розширенням географічних кордонів інтеграційної зони.

Що стосується розширення 2004-2007 рр., то воно було ще більш геополітичним, ніж 1981-1986 років. Країни, які вийшли з-під радянського впливу, вирішили, що єдиний варіант їхнього подальшого розвитку – європейська інтеграція.

Основна мотивація країн п'ятого розширення була політико-стратегічною – вступ до ЄС реалізував екзистенційну ціль – повернення до Європи. Більше десяти років керівництво «п'ятнадцяти» виголошувало промови про необхідність відновити історичну справедливість, знищити розподільні лінії на континенті, що виникли після Другої світової. Однак нові члени зіткнулися з низкою проблем. Так, для Литви ахіллесовою п'ятою стала доля Ігналінської АЕС, яка забезпечувала майже 80% внутрішніх потреб країни в електроенергії. Для Польщі гостро постало питання сільського господарства, у якому було зайнято більше чверті

робочої сили, а доходи становили 10% ВВП.

Інтеграція високорозвинутих держав із країнами з низьким рівнем економічного розвитку, що перебували в процесі системної трансформації, посилює неоднорідність загального економічного простору Євросоюзу [6, с. 21].

Незважаючи на це, їхнє приєднання до внутрішнього ринку ЄС значно розширило його ємність. З'явилися можливості більш ефективного розподілу праці за рахунок використання відносно дешевої та кваліфікованої робочої сили.

Розширення 2004 р. – явище унікальне. По-перше, ніколи раніше Євросоюз не запрошував до вступу настільки велику групу країн. По-друге, до цього власне розширення було процесом перетворення на більш інтегроване об'єднання. По-третє, у 2004 р. членами Союзу стали держави, які значно відрізнялися від інших за багатьма показниками.

Жодна країна з нових членів повністю не відповідала копенгагенським критеріям, жодна з них не завершила процес адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* [6, с. 28].

Якщо говорити про економічні показники, слід зазначити, що в Словенії ВВП на душу населення становив 68% середнього рівня 15 країн ЄС, Чехії – 56%, Польщі – 40%, Латвії – 31%. Заробітна плата в Словенії становила 54% середнього рівня ЄС, у Чехії – 26%, у Латвії – 14% [6, с. 87].

Крім того, розширення 2004-2007 рр. поставило цікаве запитання – чи є включення цих країн до

європейського інтеграційного комплексу ззовні нав'язаним чужорідним процесом, своєрідним «поглинанням», чи воно обумовлене внутрішньою природою самих східноєвропейських суспільств, їх еволюцією в постсоціалістичний період? На це є двояка відповідь. По-перше, ЄС, як і в разі з Португалією та Іспанією, керувався геополітичними чинниками. Приєднання країн Східної Європи стало перемогою для євратлантичної спільноти, оскільки вона наблизилася впритул до російських кордонів і вивела ці країни з-під можливого російського геополітичного впливу. З іншого боку, ці країни завжди належали їй тяжіли до європейської цивілізації.

Розширення на Схід підтримувалося Німеччиною, яка покладала великі надії на нових членів, оскільки вважала, що завдяки їхньому географічному розташуванню зможе залучити їх до орбіти свого геополітичного впливу. Однак, як показала практика, ці держави проводять зовнішню політику у фарватері американської зовнішньополітичної доктрини. Розши-

рення 2004-2007 рр. поглибило розкол у самій Європі, і на сьогодні можемо говорити про стару та нову Європу, не лише маючи на увазі час приєднання до ЄС, а й геополітичні пріоритети.

Чергове розширення Євросоюзу відбулося 1 липня 2013 року. Хорватія стала 28-м учасником ЄС. Аналіз фінансово-економічного стану країни виявляє доволі низькі показники. Так, у 2010 р. ВВП країни впав на 4%, у 2012 р. – на 1,1%; рівень безробіття становив 19% у 2012 р.; 20% населення знаходиться за межею бідності; державний борг становить 66% ВВП країни; ВВП на душу населення – 61% середнього по ЄС. Хорватський прем'єр-міністр у інтерв'ю виданню Spiegel заявив, що «краще бути частиною клубу, аніж залишатися на самоті, навіть якщо клуб сьогодні має деякі проблеми». Також він вірить, що Загреб протягом наступних 10 років отримуватиме удвічі більше грошей із Брюсселя, аніж платив туди [4].

Отже, яку мету ставить Загреб, приєднуючись до ЄС, і навіщо останньому ще одна держава, яку

потрібно дотувати, що може викликати невдоволення з боку населення тих країн, які є основними донорами і, передусім, Німеччини?

На думку автора, це пов'язано з тим, що ЄС досі використовує риторику часів «холодної війни» – запрошує до свого клубу ті країни, які за фінансово-економічними показниками є державами не другого, і навіть не третього ешелонів, аби вони не потрапили до іншої сфери впливу. Таким чином, видається, що ЄС знецінив саму сутність і мету батьків-засновників сучасного Європейського Союзу, перетворивши його з перспективного політико-економічного проекту на доволі звичайне регіональне угруповання, обтяжене контрверсійними відносинами між самими країнами-членами з економічних, соціальних, ідеологічних і геополітичних питань. Такі вагомні розбіжності зазвичай призводять до краху найуспішніших проєктів.

Джерела інформації:

1. Арказанян М. Де Голль / М. Арказанян. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 268 с.
2. Пронин С.В., Хесин Е.С. Великобритания / С.В. Пронин, Е.С. Хесин. – М.: Мысль, 1972. – 478 с.
3. Иноземцев В., Кузнецова Е. Объединенная Европа на пути к лидерству в мировой политике / В. Иноземцев, Е. Кузнецова. – МЭМО. – 2002. – № 4. – С. 2-14.
4. Кеннан Дж. Дипломатия Второй мировой войны глазами американского посла в СССР Джорджа Кеннана / Дж. Кеннан. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. – 479 с.
5. Отворит ли Евросоюз «балканскую дверь»: Хорватия готовится стать членом ЕС [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1626143.html#ixzz2TftAKTGS>
6. Расширение ЕС на восток: предпосылки, проблемы, последствия / Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М.: Наука, 2003. – 344 с.
7. Рябинин Е.В. Европейский Союз: анализ сущности и проблем на современном этапе / Е.В. Рябинин. – Мариуполь, 2011. – 161 с.

АНОТАЦІЯ

Досліджено етапи розвитку та розширення Європейського Союзу, починаючи з інтеграційних проєктів, які стали основою сучасного ЄС, а саме ЕЄП і ЄОВС. Розглянуто причини розширень і наслідки, з якими стикалося європейське співтовариство. Доведено, що саме непродумана політика розширення призвела до багатьох проблем, які спричинили сучасну загальноєвропейську кризу. Проаналізовано економічний стан Хорватії напередодні вступу до ЄС 1 липня поточного року та висловлено думку про те, що ЄС доведеться вирішувати ще один блок проблем, який принесе вступ недостатньо підготовленої Хорватії.

Ключові слова: Європейський Союз, розширення, інтеграція, Хорватія.

АННОТАЦИЯ

Исследованы этапы развития и расширения Европейского Союза, начиная с интеграционных проектов, ставших основой современного ЕС, а именно ЕЭП и ЕОУС. Рассмотрены причины расширений и последствия, с которыми сталкивалось европейское сообщество. Доказано, что именно непродуманная политика расширения привела к тем многочисленным проблемам, которые стали причиной современного общеевропейского кризиса. Проанализировано экономическое состояние Хорватии накануне вступления в ЕС 1 июля текущего года и высказано мнение о том, что ЕС придется решать еще один блок проблем, который принесет вступление недостаточно подготовленной Хорватии.

Ключевые слова: Европейский Союз, расширение, интеграция, Хорватия.

